Тувинская республиканская
БИБЛИОТЕКА
им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1988 чылдың июнь 19 воскресенье № 143 (13743)

1925 чылда үлезилеттингеН.
Өртээ 3 кепеек.

Республиканың малчыннар Наадымынга уткуштур

КЫРГЫЛДАНЫ ДҮРГЕДЕДИР

Барыын-Хемчик районда «Барыын» совхоз күрүнеге 30 центнер өшкү дүгү дужаар планныг. Ажылагыйда бар өшкүнү шуптузун кыргааш, планын 2 центнер ажыр күүсеткен. Сагды Күжүгет, Балдай-оол Хомушку, Дадар-оол Оржан олар бир өшкүге онаштыр 1,15—1,4 килограмм эки шынарлыг дүктү кыргып ап, чарыштың тиилекчилериннге санаткан.

Совхозтуң 66 коданында 19500 хой бар. Оларны кыргаш, 480 центнер дүктү күрүнеге дужаар ужурлуг. Ол харыысалгалыг кампанияны бедик деңнелге организастап, кыска хуусада шалыпкын эрттирери-биле кандыг хемчеглер алдынып турарыл?

Мурнуку чылдарда кыргыланы салбырлар төвүнде пунктуларга орай эгелеп, ол ажылды организас чок чорудуп, хоюн кыргыдар дээн малчыннар эзлиг манап, чай ортузунга киир чоок-кавыда өзүп-сиген чок, изиг, ымыраа-ныг бижип аспааны, хой чуур ванналарны белеткеп-зоны, адыкчилер, хачылар чидиндип ажылдаар, дүк класстаар кижилерни баш удур томуйлаваны, кыргылдага ажылдаар кижилериниң аштаныр-чеменнир черлериниң белен эвези кол зоотехниктиң чугаазындан биллине берди. Хойну коданкодан аайы-биле кыргыыр хуусааларны бригадирлер тодаратпаны ылерээн.

Совхозтуң хою чайлаглаар кыдыр көрдүнген тайгаларында бо хүннерде колдуунда чеде берген. Кыргылда чаа эгелээн-биле кады хураганнарны дензилеп, ангы-ангы коданнарга үзер ажылдаа үргүлүүлеп турар. Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалынга чылдагаанап турбайн, хураган үзер, кыргылда пунктуларды белеткээр ажылды кыска хуусада доозуп, кыргыланы дүргедедири негеттинип келген. Оны ырак чайлагларга чорудар болганда, анаа ажылдаар кижилерден звеноларны четчеп, ажыл төлевирин тааарыштыр көрүп, кижилериниң ажылдаар, чурттаар черлерин белеткеп, мал ажыл-агыйынын тускай эртемниглери бо ажылга хууда харыысалгазын бедидери чугула.

Амгы үеде совхозтуң малчыннары, кыргыкчылары республика Наадымынга киржир арге дээш чарыштыг ажылдап турарлар.

(Бистин керр).

ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР

«Мөгөн-Бүрен», ССР Эвилелиниң 60 чылы аттыг совхозларының сарлык коданнарында массалыг өлүүлаашкын үргүлүүлеп турар. Бо чылдың беш айларында «Мөгөн-Бүрен» совхозтуң Телиг-Оюк бригадазында 534 сарлык бызаалаан. Оларның өлүдери өнча-менди камгалап алдынган. «Төрүүр сарлыктан-на бызаа» деп Монгун-Тайга малчыннарының ортузунда калбаан социалистиг чарыштың бирги одуруунда хоочун сарлыкчы коммунист Хойлак-оол Кыдыраашович Донгак чоруп турар. Бо хүннерде оон коданында 86 сарлык бызаалаан. Малдың чаш төлү өнча-менди.

ССРЭ-ниң Күрүне шанналының лауреады, комсомолчу сарлыкчы Вячеслав Комбинуң коданында 75 инектер бызаалапкан, чаңгыс-даа чидириг чок. Аныяк сарлыкчылар Алексей Иргит 74, Александр Хертек 72, Марыс-оол Иргит 65 бызаалаары өнча-менди доруктуруп, малды семиртип, республиканың малчыннар Наадымынга киржир эрге дээш чаржып турарлар.

Адыг-Тулуш БЕГЗИ.

ПРОГРАММА ДОЛУЗУ-БИЛЕ КҮҮСЕТТИНГЕН

Совет-болгар экипаж Черже ээп келген СЭТА-ның дыңнадыы

«Мир» эртем-шинчилел комплекизинге кады чоруткан ажылдарны доосканының соонда Анатолий Соловьев, Виктор Савиных болгаш Болгар Улус Республиканың хамаатызы Александр Александров составтыг каттышкан экипаж 1988 чылдың июнь 17-де Москвадан-биле 14 шак 13 минутада Черже ээп келген. Владимир Титов болгаш Муса Манаров орбитага үр ужудуушкунну уламчылап турар.

«Союз ТМ-4» кораблдиг Черже дужүрүп бадырар аппарады Джезказган хоорайның мурнуу-чеен чүгүнге 205 километр черге хонупкан.

Космонавтылар Соловьев, Савиных болгаш Александров оларның Черге хонупканының соонда кадыкшылы эки.

Орбитаның «Мир» комплекизинге сес хонук ужудуушкунунуң үезинде Совет Эвилелиниң болгаш Болгарияның эртемденирниң кады белеткеп кылганы планнаттынган шинчилелдерни болгаш шенелдерни каттышкан экипаж долузу-биле күүсеткен. Ол ажылдарның элээн кезээн болгар специалистериниң белеткеп кылган аппаратуразын ажыглаан турган чоруткан.

Болгар Улус Республиканың девискээрин, Кара далайның болгаш Чер кырының өске-даа районнарының кырын чуруккa тырттырарын болгаш спектр хемчээлин кылырын каттыштырып турар геофизиктиг шинчилелдерни калбак программазын күүсеткен. Алдынган информацияны эртемниг болгаш улус ажылагыйының хөй сорулгаларын шиитпирээриге ажыглаар.

Ужудуушкун үезинде хөй удаа ажыглаар астрофизиктиг комплексти таарыштыр ажылдадырын хынап чоруткан болгаш хереллениишкиниң галактика болгаш галактикадан дашкаар үнер черлерин, планеталар аразын, ионосферада болгаш Чернин атмосферазында болуп турар физиктиг чорудулгаларны өөренип көөр талазы-биле элээн каш бөлүк шенелделерни чоруткан.

Космос материаловедениеэзиниң программазының талазы-биле экижиткен шынарлыг металл холуксааларының болгаш материалдарның монокристаллдарның хевирлерин алган.

Каттышкан экипажтың ажылынга деңги чок байдалга таарыштының турар үезинде кижиниң ажыл кылып шыдаар аргазын комплекстиг шинчилээриниге утланган медицина шенелделерин боттандырган.

Каттышкан ажылдың бүгү үе-чадаларының үезинде Владимир Титов, Муса Манаров, Анатолий Соловьев, Виктор Савиных болгаш Александр Александров олар бедик профессионал деңнелге бир дем-ниг хеделип турганнар.

Совет-болгар каттышкан ужудуушкунуң чедишкининг доозулганы космос делегемия тайбын шингээдип алырынга делегейниң үре-түнелдиг кады ажылдажылгазының үлегери болур болгаш Совет Эвилелиниң база Болгар Улус Республиканың улустарының аразында менге болгаш бузулбас найыралының улам нигай бижыгын турарын көрүзүн турар.

Дувуренчиг медээ

ХАРЫЫСАЛГА ЧОК ЧОРУК

Барыын-Хемчик районда 4 совхозтарның девискээринде турар 7 школалардан бүдүн болгаш чартык өскүстерниң, хөй уруглуг ажылчын өг-бүлелериниң ажы-төлүнүң чылдына дыштаныр пионер лагери «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырының төвү Сарыг-Бел суурдан 3 километр ырак чурумалдыг черде турар.

Бо чылын аңаа үш сезонда 270 уругларны дыштандырары көрдүнген. Ук лагерьни агроүлетпүр комплекизинин профсоюзтар райкому харыысаар болганда, май айның 5-те РАУК чөвүлели-биле дугурушкаш, хурал эрттирип, ону ыяк белеткээр дугайында тускай доктаалды хүлээп ап, күүселдезин хынаары-биле РАУК даргазы Мандат-оол Кара-Салга баштаткан 7 кижи составтыг комиссияны тургускан. Совхозтар директорлары, РАУК-түң, өске-даа бүдүрүлгелериниң удурткучулары тодарыг даалгаларны алган. Бүгү ажылдарны май 25-те доозарын айыткан.

Школаларга өредилге чылы шагда-ла төнген, баар уругларның дамзыны тургустунган, те далаштырып келген.

Июнь 13-те чамдык школалардан баштайгы сезонда дыштаныр өренекчилер лагерьге чеде бергеш... кайган каан. Чүү-даа белен эвес.

Аъш-чем, аяк-сава, стол, сандай чедиртинмээн. «Шекпээр» совхозтуң ажылчыннары столованы чаа-ла будуп эгелээн, чурттаар өрээлдериниң будуу кургаваан, ленинчи өрээлдиң ханалары ойбак, кургаг штукатура кактынмаан. Лозунг, плакаттар, булунган дутайында чугаалаан-даа хөрээ чок.

Баштай четкен чаштарны хүнзедир чемгербейн, дедир чандырар ужурга таварышкан. Ам олар ыяар катап баар бе?

Дараазында хүннерде агроүлетпүр комплекизинин профсоюзтар, райкомунуң даргазы Фин Намнан, улус өредилге кылдызының эргелекчизи Чамыян Ондар аразында маргыжын чадашкан чаргызын үзе шиитпирледип, ажылды дүргедедири-биле райкүүском даргазына четкен. Чогум маиаа кымнар буруулугул? Бо айтырыг чайгаар-ла салдынып келир. ВЛКСМ райкомунуң биргги секретары Сергей Бовкуштун боду машиналыг хирезинде, ынаар ис баспаанын кайчаар тайылбырлаарыл? Даандырган ажылынга эз-харыысалга чок болганы дээш «Шекпээр», «Хемчик» совхозтарның директорлары Иван Идам-Сүрүн, Эрес-оол Идам-Сүрүн, орукту лагерьже кылып турган суттарылга системазының эргелеп начальниги Онгак Кууларга шыңгыы хемчеглерни хүлээтсе чогуур.

Александр ХЕРТЕК.

КОЛ НЕГЕЛДЕ — КЕРЭЭЛИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР

● Республиканың үлетпүрү эрткен беш айда ●

Республиканың Статистика эргелелиниң дыннадыы ёзугаар алырга, керээлер ёзугаар продукция бээриниң хүлээлгелери янтизи-биле үлетпүрде 99,3 хуу күүсеттингеН. Керээлиг хүлээлгелерни бүдүрүлгелериниң 17 хуузу чедир күүсеттээн болгаш олар 428 муң рубльдиң продукциязын керээлерге дүштүр бербээн.

Үлетпүр продукциязының кемей өзүлдези эрткен чылдың ол-ла үезин-биле деңнээрге, 6 хуу болгаН.

Продукция бүдүрериниң эң хөй кемеде өзүлдезин «Тыва кобальт», «Тудуг кезектери» комбинаттар, «Тыва тудуг материалдары» каттыжышкын, Чурт үлетпүр министерствозунуң, Хлеб быжырар болгаш макарон үлетпүрүнүң эргелелиниң бүдүрүлгелери чедип алган. Ынчадажок Чурт үлетпүр министерствозу, Агроүлетпүркүрком, оон иштинде «Тыва сүт агроүлетпүрү», Кызылдың ыт комбинады, Арга-ыяп министерствозу, «Тыва сүт тудуг» трестиң ДБК заводу, «Шагаан-Арыг тудуг» трестиң үлетпүр-бүдүрүлгелер комбинады керээлиг хүлээлгелер ёзугаар продукция бээриниң хүлээлгелерин чедир күүсеттээн. Ол болгаш өске-даа чамдык бүдүрүлгелер продукция бүдүрериниң темпилерин кудулаткан.

Девискээр аайы-биле алырса, Барыын-Хемчик (98,6), Улут-Хем (98,9), Тес-Хем (94,6) районнарның, Кызыл хоорайның (99,5) үлетпүр бүдүрүлгелери керээлиг хүлээлгелерни чедир күүсеттээн.

Продукцияның кол-кол девирлерин беш айларда янзы республикада бүдүргени даараазында таблицада көргүзүнгеН:

1) 1988 чылдың беш айларында херек кырында бүдүргени;

2) даалгаларны күүсеткениниң хуузу;

3) 1988 чылдың беш айларындаазын эрткен чылдың ол-ла үезиндээзи-биле деңнээрге;

	1	2	3
Дөмүр-даш — муң тонна	508	112,1	104,7
Ыяш белеткеп уштуру, муң дыгый кубометр	180	117,8	100,3
Оюк иштинде тудуг ыяжы	158,4	116,0	99,8
Далыг материалдары, муң кубометр	50,4	122,9	96,7
Мебель, муң рубль	890	95,7	106,7
Культура-амыдырал болгаш ажыл-агый херелелиниң бараанныры, муң рубль	1874	96,9	118,6
Тудуг туйбузу, ийи кезек	15,4	106,1	110,8
Эштээр демир-бетон конструкциялар болгаш кылыглар, муң кубометр	38,5	102,9	116,0
Сорттуг даг-дугу, муң тонна	60,5	106,9	105,3
Хем ийик, муң эжеш	39,9	100,5	88,5
Даараныгга кылыглары, муң рубль	802	101,4	100,0
Колбаса кылыглары, тонна	839	104,5	118,0
Эт, 1-ги категорааның артынчы продуктуларын кичиктир (күрүне курлавырларының чаг эдиндеН), тонна	2146	95,4	93,7
Мал саржан, (күрүне курлавырларының чаг эдиндеН), тонна	121	86,4	87,7
Сүт кылдыр саваан чалаг сүт продукциязы (күрүне курлавырларының чаг эдиндеН), муң тонна	10,3	100,3	94,8
Кондитер кылыглары, тонна	785	143,3	132,2

Бо чылдың январь-май айларында чонуң хереглел бараанныры (арага аймаа чокка) 24,0 миллион рубль түңге, азы эрткен чылдың ол-ла үезинге бодаарга, 3,7 хуу хөйүү бүдүргеН. Доктаадын бергеН даалгаларын 15 бүдүрүлге күүсеттээн. Оларның аразында «Тудуг кезектери» комбинат (60,7 хуу), Кызылдың ыт комбинады (95,3 хуу), Ак-Довуракта даараныгга трикотаж фабриказы (55,2 хуу), «Шагаан-Арыг тудуг» трестиң үлетпүр-бүдүрүлгелер комбинады (37,6 хуу) бар.

Тываның электри четкилери болгаш «Тыва автоорук» эргелел чонуң хереглел бараанныры бүдүрер даалгалары турзажок, оларны бүдүреринге дээш хемчег албаан.

Республиканың 24 үлетпүр бүдүрүлгелери долу бот-оруга-чарылганың болгаш ботакшаланыышкынының байдалдарында ажылдап турар. Олар керээлер ёзугаар продукция бээриниң хүлээлгелерин 99,6 хуу күүсеткен, ол дээрге өске арткан бүдүрүлгелерниңге бодаарга, 1,1 хуу улут.

Үндезин реформаның оруу-биле

«ШЫННЫҢ» КӨРҮНЧҮҮНДЕ: ЭДЕ ТУРГУСТУНУУШКУННУҢ КӨЗЕКЧИЛЕРИ—«КЫЗЫЛ ТАРААЧЫН» СОВХОЗТУҢ МЕХАНИЗАТОРЛАРЫ А. И. ШАМПУРОВ БИЛЕ И. Ф. КОПЦЕВ

Мал ажылдыг кандыг-даа ажыл-агыйын, ферманың азы комплекстиң ажылынга кол үүл—малдың ажаалдачемгерилгези. Зоотехниякның бадыткап турары-биле алырга, ол адырдан орулга алырының 60 хуузу малды кандыг шынарлыг чем-биле база канчаар чемгерип турарындан хамааржыр. Ол дугайын кайы-даа зонаның мал ажылының дуржулгазы бадыткап турар.

Ыңдыг турбуже, малга бээр чемиң шынарынче, ону кандыг янзылыг, болбаазырадып белеткеп алгаш малга бээриниче азы баш удур белеткеттингеН чемниң шынар составы кандыг янзылыг боop турарынче, тодаргайлаарга, оон хоолулуу кандыгыл, ында кандыг бүдүмелдер көвүдеп азы четпестеп турарынче кичээнгей салбас чорук кайы хөй. Чажыт эвес-ле болгай: кайы-бир фермада сигеН, саваН азы силос бар болза, ону «ол хиреян бээр силер дээн-ве болгай» дээш малга каан берип турар. Силос хөй болза силосту, саваН хөй болза саванны арбыдадыр каап берип турар. Саар инектер чамдык хүннерде чүгле саваН азы силос колдады чиггеш туруп бээр. Ол—мал чеминиг төтчеглекиг, мал продукциязы» бедидериниг моондак ужуражтырар чыдып калгаН практика. Республиканың ажыл-агыйлары мал продукциязын бүдүреринге зоотехния ёзугаар көрдүнгеН чарыгдалдарын чыл саныда артыкка чарыгдап турар. Ниятизи-биле чыл саныда 88 муң тонна чем единицазын азы 11 миллион 300 муң хире рубльди бистиң совхозтарывыс мал продуктулары бүдүреринге артыкка чарыгдап турар.

Бүдүрүлге, ажыл-агый бүрүзү чаа экономиктиг реформаның негелдезиң ёзугаар бот-оруга-чарылгаже, бот-акшаланыышкыныче шилээн амгы үеде ынча хөй артык чарыгдалдарны үндүрүп тургаш, продукция бүдүрер чүве болза, мал ажылындан орулга алыры кончуг иарын болгаш берге айтырыг болур.

Ол айтырыг үениң негелдезинге дүштүр эде шиитпирлеттиниң болур бе? Болур деп дидими-биле чугаалап болур. Ол дугайын Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң Туран сүт-барган фермазының эрткен кызын канчаар ажылдаанындан көрүп болур. Ук ажыл-агыйның бо фермазынга эрткен күзүн—мал кыштаглаашкыны эгелей бергеН үеде мал чемиң белеткээр тускай агрегатты чогаадып кылгаш, ажыглалга киргениниң база ол чаа үүлдү районуң өске совхозтарының удуртукчуларының болгаш кол-кол специалистериниң сонуургап көрүп турарының дугайын республика солунналары бижип дыңнаткан болгай. Бөдүүн механизаторларның чогаадып турусканы мал чемиг белеткээр агрегаттың канчаар ажылдап кылытаанын, кандыг ажыктыг үүлдерни бергенин, ажыы кандыг болганын сонуургап өске-даа айтырыгларны тодарадыры-биле эрткен айда ук ажыл-агыйга чордум.

«Кызыл тараачын» совхозтуң Туран сүт-барган фермазынга бода малдың продуктулуг чоруун бедидер, мал продуктуларын бүдүреринге үнер чарыгдалдарны эвээжедир дээш моон мурнунда чылдарда-даа чамдык шенелделерни кылып ажыктыг түнелдерни-даа эп турган. Чижээлээргe, саар инектерге болгаш семиртилгеде шарыжыктарга концентраттыг мал чемнерин хайыдырып бээр, саваны дус, чугай холуп тургаш, бус-биле ылбырадыр хайыдырар, чаш бызаалар элээн ворута бээрге, оларны азыраар кылымал сүт дээш оон-даа өске үүлдерни кылып турган.

«Кызыл тараачында» салгал дамчыр чаагай чанчыл үргүлүүлеп турар.

ЧУРУКТА: А. И. Шампуров.

Совет Эвилелиниң Маадыры атты ужудукчу-космонавт эш А. Я. Соловьевка тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Мир» эртем-шинчилел комплекизинге космоска ужудуушкунну чедишкининг боттандырганы болгаш анаа көргүскен эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруу дээш ужудукчу-космонавт эш Анатолий Яковлевич Соловьевка Ленин орден болгаш «Алдын Сылдыс» медаль-биле шаннавышаан, Совет Эвилелиниң Маадыры атты тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. ГРОМЫКО.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.

Москва, Кремль.
1988 чылдың июнь 17.

Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-нин ужудукчу-космонавтызы В. П. Савиныхты Ленин орден-биле шаннаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Мир» эртем-шинчилел комплекизинге космоска ужудуушкунну чедишкининг боттандырганы болгаш анаа көргүскен эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруу дээш Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Виктор Петрович Савиныхты Ленин орден-биле шаннаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. ГРОМЫКО.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.

Москва, Кремль.
1988 чылдың июнь 17.

Болгар Улус Республиканың хамаатызы космонавт-шинчилекчи Александр Панайотов Александровка Совет Эвилелиниң Маадыры атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Мир» эртем-шинчилел комплекизинге космоска ужудуушкунну чедишкининг боттандырганы болгаш анаа көргүскен эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруу дээш Болгар Улус Республиканың хамаатызы Александр Панайотов Александровка Ленин орден-биле болгаш «Алдын Сылдыс» медаль-биле шаннавышаан, Совет Эвилелиниң Маадыры атты тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. ГРОМЫКО.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.

Москва, Кремль.
1988 чылдың июнь 17.

Болгар Улус Республиканың хамаатызы космонавт-шинчилекчи Красимир Михайлов Стояновту Улустарның найыралы орден-биле шаннаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Мир» эртем-шинчилел комплекизинге космоска ужудуушкунну хандырар талазы-биле ажылга идепкейлиг-биле киришкеин дээш Болгар Улус Республиканың хамаатызы космонавт-шинчилекчи Красимир Михайлов Стояновту Улустарның найыралы орден-биле шаннаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. ГРОМЫКО.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.

Москва, Кремль.
1988 чылдың июнь 17.

«ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы» атты эш А. Я. Соловьевка тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Мир» эртем-шинчилел комплекизинге космоска ужудуушкунну боттандырганы дээш «ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы» атты эш Анатолий Яковлевич Соловьевка тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. ГРОМЫКО.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.

Москва, Кремль.
1988 чылдың июнь 17.

«ШЫННЫҢ» КӨРҮНЧҮҮНДЕ: ЭДЕ ТУРГУСТУНУУШКУННУҢ КӨЗЕКЧИЛЕРИ — «КЫЗЫЛ ТАРААЧЫН» СОВХОЗТУҢ МЕХАНИЗАТОРЛАРЫ А. И. ШАМПУРОВ БИЛЕ И. Ф. КОПЦЕВ

Кижи болза материалдыг болгаш угаанбодал хөгжүлдезиниң сөс кырында эвес, а херек кырында кол фактору, ооң алыс уткашынары болур деп эртемниг социализмниң айтып турар принциптериниң бүгү ханы ужур-дузазын катап тургузар херек.

(Партияның XIX Бүгү-эвилел конференциязынга СЭКП ТК-ның Тезистеринден).

КЫМНАРЫЛ ОЛ?

Мал чемниг чарыгдалын эвээжедир, шынарын экижидер дээш совхоз каш чыл бурунгаар тускай төлевилел-биле заводка бүдүрген мал чемнери белеткеп болбаазырадыр цехтиң бүрүн дериг-херекселин 110 муң рубль-биле чагыдын, садып аалган. Улуг даш бажыңны туткаш, «Сельхозтехника» салбырының монтажчыларынга цехти кылдырып база-ла эвээш эвес акшаны төлаар.

Ол монтажчылар оңу ур-ле кылып, чамдыкта каапкаш-даа баар тургаш. Сөөлүнде оңу кылган боон акт тургускаш, чоруй барганнар. Цех бичи ажылдан чоруй үрелген, ооң болбаазыраткан чемнери шынар чок, чогуур негелдезиниге дүүшпес боорга, совхозтуңдаа, «Сельхозтехниканың-даа» монтажчылары каш удаа чанып, эптеп, кылып-ла тургаш. Ооң үү-даа бүтүүн. Цехтиң дериг-херекселдери тоймаглаттынган, ол ам шуут кагдынган. Совхоз ол цех-биле ол чыл ажыт үреллежин белгелеп, пинтизи-биле бир миллион 200 муң рубльдиг (амортизацияга болгаш ажыл төлевириге) каражазынга дүшкен.

Ук цехти сеттен чаартырынга совхозтуң бөдүүн механизаторлары, хып дээн аныяк ооллар Александр Шампуров биле Игорь Копцев хөй күштү үндүргеннер. Чадажып каанар, сөөлүрееди чеген бергеннер. Кожазында Красноярск крайның «Карасугский» совхозунда мал чеми белеткээр цехти боттары кылып алган деп сураг дыңналырга, совхозтан бо механизаторларны ынаар коруткан. Олар аңаа баргаш, бүгү чувени көрүп билип алганнар. Бөдүүн болгаш чулуктуг чемнерин холуп болбаазырадыр ол цехтиң тургузуу ындыг кончуг нарын эвес болган. Ынчалзажок тыптынын чыгдынар, таарыштырып эптээр, чогаадып кылыр үүлдер кончуг хөй. Оны-мону мынчар кылыпса эки шыкаш дээш бодаддарын база солчуп турганнар. Далаш чок, элээн каш доңганнар. Орай кежээге чедир саазынга шыйдынып, сүмележип; маргыжып—дыкада кысканнар.

Совхозунга чедип келгеш, көрүп-билген үүлдерин удуртукчуларынга чугаалап, көргеин шыкаш ындыг агрегатты кылырын шенээр дээш кузелин илереткеннер.

Эрткен чайның төнчүзүндеч эгелээш, октябрь айга чедир ийи механизатор барык уйгучыдын чок ажылдан келген. Чаа цехти (ону цех дээрге бүдүн бажын-балгаттыг чер шыкаш сагындырар, а херек кырында ажык дээр аданда турар кожуп эптээн, агрегат) совхоз кассазындан чангыс кепеек-даа албайн, чогаадып кылганнар. Ында эптеттиниң коштунган бүгү дериг-херекселдерни садып албаан, бүгү чувени — электромоторларны, өске-даа белдирлерни, көзектерни үндүр бижиттинген, үреллеп болгаш үндүр оңгаан көдээ ажыл-агый машиналарындан адырып ап, сеттен селээш, таарыштырып эптээн. Чок үүлдерни боттары хайындырып-каанган, дарганнап тургаш, кылып алган.

Эде тургустунуушкунуң көзекчилери деп чугаалап орарым бо кылбас-тутпазы чок механизаторларның чогаадып кылганы ол агрегаттың капчаар ажылдаарының, кандыг көзектерден тургустунганының дугайын республика солуннарына схема-чуруун көргүзүп тургаш, эрткен чылын бижээн бис. Ол дугайын сонуургаач айтырыг тургустунуп көөр болза, ону база катап көргүзүп болур.

...Эрткен чылын ноябрь айның эгезинде агрегатты кылып дооскаш, совхоз удуртукчулары көрүп турда, ажылдаңы шенээн. Ооң ажылдаары черле эки болган. Ийи-үш хонукта Шампуров биле Копцев ону эдиктирип таарыштырган. Ооң соонда ону мал чеми белеткээр беш кижи составтыг тускай бригадага хүлээдип берген. Мал чеми белеткээр берге даа көдээде ажылдан, чурттап чоруур аныяктарындан ылгашпас. Олар дээди эртем чедип албаннар. Школачы чылдарындан эгелээш техникага сундулуг, сонуургаачал чоруу оларны өскелерден ылгаар. Кайызы-даа Туран чурттуг, школаны база аңаа доосканнар. Тураның № 1 школазының «Кызыл хаяа» дээр өредилге-бүдүүлге бригадазынга ажылдап турганын олар ам-даа улуг өөрүшкү-биле сактып чугаалаардар.

Александр Шампуровту ап көрээлээ. 1965 чылда сес класс доосканы, совхозка электрокаанакчыга өөреникчилеп эгелээн. ДОСААФ шугуму-биле чоланчыга өөренип алган. Шерие албанындан келгеш, чолаачы-техучётчиктээн, ооң соонда көдээ ажыл-агый машиналарының инженери, ам автомобиль парыгының эргелекчизи. Билиг бедидериниң курстарынга үргүлүү өөренип чоруп турган. Бирги класстың трактористи, чолаачысы, слесарь, токарь, электрокаанакчы дээш ооң-даа өске мергежилдериниң шызылгазын холга тудуп алган.

Игорь Копцевтиң доңчу намдары эжиндеп шоолуг ылгашпас. Онзагай үүлү—чаа чүвени чогаадып кылырынга кончуг сундулуг. Каш чыл мурнунда Кызылга көдээ ажыл-агый машиналарының делгелгези болган чүве. Аңаа бир бичии тракторжуташты улус кончуг сонуурган турганын утпаан мен. Ол аргажок трактор: сиген кезер, бөлер, чер чарар, чүк сөөртүр дээш кылбас-ла чүвези чок эт чораан. Ону хизы-бүрү машинатехниканың элендизиндеп Игорь Копцев эптеп чогааткан. Техникага сонуургалдыг бо ийи аныяк ол чемни малга бөөр мурнунда болбаазырадып кылыр айтырыгны республикага эң баштай ындыг язылыг шиитпирлээн. Ам дээрезинде элээн ажыктыг арга ол. Канчаш билир —моон соңгаар тывынгыр өске аныяктар база бир чаа арганы тып, чогаадып көөр чадавас. Эде тургустунуушкун кижилериң чогаадыкчы, тывынгыр, ажыл-агыйжы аргаларын долу алередириңге делгем оруктуу ажыдып турар.

КОЛ ЗООТЕХНИКТИҢ ЧУГААЗЫ

Бо материалды белеткеп кылырына совхозтуң кол специалистери—кол зоотехник Нэлла Андриановна Дутова, улуг экономист Валентина Васильевна Евсеева болгаш өскелер-даа улуг дузаны көргүскен. Чаа цехтиң ажылынга хамаарышкан чамдык экономиктиг саналашкыннар кылдынган.

Ооң соонда кол зоотехниктен мындыг айтырыгны салдым:

— Нэлла Андриановна, бода малга бөөр чемни мындыг язылыг болбаазырадып эгелээнинер малдың продуктулуг чоруунга, ылаңгыя сүттүң үскүр шынарынга, малдың ниити байдалынга, ылаңгыя чаш телге кандыг язылыг салдарлыг болган ирги?

— Кандыг-даа дериг амытанга бир дугаарында херек чүве чем-не болгай, чүгле чем аттыг чүве эвес, а ооң шынары. Эки шынардыг чем четчир болза малдың ажаалда-тежээлдезин, уксажыдылгазын организастаары бөлен болур. Ол — специалистерниң малда кижилер-биле канчаар ажылдан билиринден хамааржыр. Мал чеми четчирде, шынгызы негелдеги кымданда тургузуп болур.

Фермада ниитизи-биле 2048 бода мал бар, саар инектер 1017, казыралар—82, бызаа—628, шарыжыктар —320 хире. Бо хире хөй малды хорамча чок кыш ажыгланывыс демги механизаторларның ачызында дээрзин база катап чугаалап каайн. Эрте күзүн сүт саалдазын кудулатпас дээш эмин эрттир, барык норма-чижек чокка силос чарыгдаанывыс кончуг шын эвес болган. Силозувус черле эвээш чүве. Чаа цехтиң ачызында ол апрель эгезинге чедир арай деп чедишкен. Апрель айда силос төне бөөрге, сигенни арбыдадыр холаап, саар инектерге берип эгелээн бис; сүт саалдазын кудулатпас дээш. Кайда ындыг боор: ийи-үш хонуп чорда-ла, инектерниң сүдү кудулап эгеледи. Караккa көөлүдүр-ле.

Зоотехния чурумунуң негелдезин ёзугаар химиктиг кол будумелдерни ылап санап турган белеткээн, хөй чүве холаан чемге өөренип калган инектер чаңгыс кыштың дургузунда безин ол эки шынарлыг чемге ынчаар чаңчыга бөөр чүве-дир. А бис аравыста, каш хонуктарда сиген биле чарбаны колдады берип турзувусса, сүт хемчээлин кудулавас боор деп идеген, чугаалажып турдувус. Ол частырыывысты инектер боттары-да илереди берди. Чежемейниң-даа сиген, далганы көөдедириинге инек бүрүзүнүң сүдү эвээжээш туруп берген. Сүт хөй турда, ай санында 450 рубль чедир акша ап турган саанчыларын ажыл төлевири база эвээжээн. Сүт саалдазы кудулаан дээш районда, харын-даа республика органнарынга чемеледип эгелеливис. Совхозувус директору Красноярск крайның бистеи 700—800 км ырак черде турар ажыл-агыйларындан силос сурагланыр ужурга таварышкан. Ол хире ырак черден алган, сөөрткен силос сүттүң бот-үнезин улгаттырган. Моон кончуг улуг түнелдиг үндүрер ужурлуг бис.

Ам сиңдерниң салган айтырыынарга харыы кылдыр каш чижектен чугаалап көрейн. Цехке хээндектен холуп турар чемниң составында кандыг будумелдериң барын хынаап, саванны, силосту, сигенни база минералдыг немелделерни тус-тузунда кайы хирени каарын чижеглеп тодараткан бис: саван 50—60 хуу, силос 30—40 хуу, сиген 10 хуу хире болду. Аңаа минералдыг чемнерни (дусту, мал чемниге хереглээр чугайны, өске-даа микробудумелдерни), концентраттыг чемни (чарбаны) база айыткан хемчээлни барымдаалап холуур. Минералдыг болгаш концентраттыг немелделериң хемчээлни колдуунда доктаамал болур, саван кургаг болган тудум силосту арбыдадыр. Мындыг составтыг чемни хээндектен холуптарга, бир килограмм холуксаанын чем единицазы 0,25 болурун анализ көргүскен. Ону барымдаалаш, улуг азы биче малга, саар азы сагбас малга хонукта чеже килограммны бөөрни тодарадын алыр. Чижээлээрге, бир башка оваштыр хонукта 8—10 чем единицазы херек дээн болза, 37—40 кг. хээндектен холаан чемни бөөр.

Ол хире хемчээлдиг чем инек сүдүнүң үскүр шынарын бедидериңге база сүдүн көвудедириңге кончуг таарымчалыг боон турар. Сүттүң үскүрү 3,7 хуу турганындан 4 хуу чоокшулай берген.

Кол-ла чүве—бо чылын улуг-даа, бичин-даа малдың аарын көрбээни. Моон мурнундагы кыштаглаашкының ол айларында 8 инек ара салган турган болза, бо кыжын үш ындыг таварылга болган. Чаш бызаалар бүрүн менди. Бо кыжын бистиң фермавыс кажан-даа көстүп көрбээн көргүзүлүг болду. Төрүүр үүс инекке оваштыр 97 бызаа алдынган. Ынчангаш эрткен чылда турганындан 108 бызааны хөөнү алган бис. Амгы үеде 720 ажыг бызаа оңчаменди доругуп турар.

Малга бөөр чемни эртемге үндезилеп, эки таарыштырып кылып алыр деп чувениң ажыы ол хире-дир. Эки шынарлыг чем-биле азыраан малдың чаш төлү боткур, шыырак болур, белен-селен аарыгдаа алыспас. Чаш төл хөй алдынып турар болганда, бода малдың продуктулуун бедидери-биле чергелештир ооң баш санын арбыдадыр сорулганы чедишкиниг шиитпирдээр арга бисте бар апарган.

Мал ажылынга үр ажылдан келген мен. Бо бүгүнү ам чаа көрүп, билип каан ышкаш чугаалап орар зоотехник боор деп бодай бербеңер. Эки шынарлыг мал чеми арбын болза, малдың организмниге херектиг минералдыг будумелдер бүрүн бар мал чемин белеткеп алза дээш чүү-даа кылып турган бис. Сиген, силоска холуур микробудумелдерни саанчыларга, кормушкаларга салган бөдүүн чемнерге ол хирени холуп берип турунар дээш, кочалдарга уруп берип-даа турдувус. Холбиле эки холуттунмазы билдингир, а чамдык кижилер чалгаарааш, эки холувас, төчажып каар. Ооң түнелинде инектер хоранныып-даа турду.

Ынчангаш бо эки дериг-херекселди кылып каан механизаторларывыска, алдын холдут ооларывыска «четтирдивис» деп чугаалап турар бис.

ЧЕМ БЕЛЕТКЭЭР ЦЕХ ЧАНЫНГА

Мал чеми белеткээр чаа дериг-херекселди тускай кажаа, бажың иштинде эвес, а ажык дээр аданда кылып каан деп чугаалаан мен. Ону сиген, саван кажазының иштинде силос оңгарларының чанында тургускан. Ооң чанында бичин казанак бажыңчыгаш бар.

Ол агрегатты башкарар иштиг-ни чылыг бажың иштинде кылып каан. Ында ажылдан турар кижилер кыштың соогунда үргүлүү даштыгаа турбас. Бункерлерни долдур сиген, саван салгаш, агрегаттың ажылдан турарын соңга өттүр хайгаарап турар.

Ол фермага чоруп тургаш, мал чеми белеткээр цехтиң канчаар ажылдан турарын шуут билир апарган мен. Ускуштут трактор оңгардан силосту узуп алгаш, бир бункерни долдур салып каар, а сараат салыр трактор сигенни болгаш саванны өске бункерге шиштен алгаш эккеп салыр — ол-да, хол-биле көдүрүп, чүдүрүп турар чүве чок. Микроэлементилерни, дусту, чугайны кукуруза чаштырар сеялканың хааржакчыгаштарында уруп каан — ол будумелдер ооң доктаадып каан нормазын ёзугаар хээндектээн чемге холужар. Концентраттыг чемнер база бир бункерден кээр. Бо бүгү чем аймаа холужун хээндектелгеш, транспортёр дамчыштыр самосвал - азы трактор харжаанче текпүн бадар. Механизаторлар бункерлерни долдуруп, саванны долган трактору чорудукаш, ооң орнунга самосвалды тургузуп кааш, чылыг бажыңныга дыштанып, агрегаттың ажылын хайгаарап каап орарлар. Шайлап-даа орарлар-ла. Чаа цех ындыг янзылыг ийи эвлегде бичин-даа тура душпейн ажылдаар. Кышкы берге үеде өске фермаларга мал чеми хереглеттинге бөөрге, эвлечжин турган, хондур-даа ажылдан турганнар. Агрегаттың бүдүрүкчүү черле магалыг, бир эвлегде (8 шактан кежээкиниң 5 шакка чедир) 40 тонна чемни белеткен үндүрүтер.

...Бо удаада чораан, ында ажылдан турар кижилер-биле эвлэн даңдыр чугаалаштым, техника-экономиктиг чамдык саналашкынарны-даа кылдывыс. Аныяк механизатор Вячеслав Маадының чугаакыры черле шоору, ынчангаш айтырыгларны ол-ла колдады харылаар болду.

— 5 кижи составтыг бригада кыштадыр ажылдап, ферманың ийи муң ажыг малын чем-биле хандырын келгендир силер. Ажылынарны канчаар хуваажып алган силер?

— Владимир Андреевич Волков — кол операторувус бо агрегаттың ажылын бүрүн харылаар. Алексей Николаевич Жолобов— самосвал чолаачысы, Иван Яковлевич Ументаев — мехлопатаның трактористи, звеночувус хоочун механизатор Иван Павлович Электо, чеже чемниң белеткеттингенин база кайзаар, чежеин чорутканын бижин демдеглээр кижи. Оон башка хоржок — бот-орулга-чарылгалыг болдур бис ийин. Акшаны боттарывыс ажылдан алыр. А мен погрузчигим-биле саван, сиген чүдүрүп турар мен—деп, В. Маадының ажылы-ла ол. Ынчангаш эрткен чылда турганындан 108 бызааны хөөнү алган бис. Амгы үеде ол-ла ажылдап, ол-ла ажылдап, ол-ла ажылдап,

АРА КАГБАС, ЭЧИЗИНГЕ ЧЕДЕР

• Эки, ажыктыг чүүлче дидим чүткүүр ужурлуг бис •

Чонуун кадыын камгалазары, эмчи дузазын чедиреринин арга-методтарын улам ыңай эжижидери — партияның салып турар эң чугула айтырыгларының бирээзи ол. Ындыг болганда республиканың кадык камгалал талазы-биле ажыл-чорудулгазының доктаамал контрольду болгаш бедик негелдени тургузар, ону бичии-даа кошнатпас ужурлуг бис.

Кадык камгалал черлерин удуртуп башкарарын эжижидер сорулга-биле министерство республика эмнелгезинин базазында ЭВМ-ниң дузазы-биле башкарылганың автоматчыдылга системазын тургускан. Ол чорук чурттакчы чонга медицина дузазын чедиреринде дүрген шиитпирлээр арганы берген.

1986 чылдан эгелеп республиканың Кадык камгалал министерствозунуң шугумуби-ле янзы-бүрү хуралдар эрттирери ийи катап кызырылган. Оон түннелинде улуг эмчилер болгаш удуртукчу ажылдакчылар чер-черге чедип, организас-методиктиг база практиктиг дузаны өйшаанда көргүзер аргалыг болган. 1987 чылда Тыва АССР-ниң Дээди Совединин VI сессиязында Тыва АССР-ниң чонунга «Кадыкшыл» деп программаны хүлээп алган, ону боттандырып эгелээн.

Эрткен чылын республикага ниитизи-биле 278 оруннуг эмнелге черлерин ажыглалга киргген. Оон иштинде Тураны 25 оруннуг эмнелге комплекизин ажыткан, Кызыл-Мажалыктың туберкулёз эмнелгезинин тудуун алгыткан, республиканың тубдиспансеринге болгаш Балгазын эмнелгезинге улай туткан тудуулар доозулган, Кызыл районнуң Каа-Хем суурда хары угда 150 кижини хүлээп аптар поликлиника ажыглалда киргген. Республикада ниитизи-биле 5400 аарыг кижи чыдар эмнелгелер ажылдап турар. Көдээниң чурттакчыларынга эмчи дузазын үзүктел чок өйшаанда чедирер сорулга-биле республикада фельдшер-акушер пунктуларының базазында 12 көдээ эмнелге амбулаторияларын тургускан. Олар доктаамал ажылдап турар. Республика эмнелгезинин базазында ультра-үн-биле аарыг тодарадыр «Ташиба», а № 1 бөжүдулга бажыында «Аллоко» деп күштүг аппараттарны тургускулаан. Божуур хөрөөженнериң кадыынын байдалын тодарадыр аргалар эмчилерде хөй болгаш эптиг байдалда тургустунган.

Чонуун кадыын камгалаарынга чарыгдаар акшаны күрүне чылдың-на хөйү-биле үндүрүп берип турар. Чижээ, 1987 чылда 28,3 млн. рубльди чарыгдаары көрдүнген турган. Эмнелге черлерининиң капитал септелгезинге, алгыдыр тударынга болгаш эде кылырынга 1387,0 муң рубльди чарыгдаан. Дериг-херекселдерге 1101,0 муң рубль, идик-хепке 676,0 муң рубльди үндүрген. Республикада эмчилерниң саны 1027 кижи чедир өскен, а 10000 кижиге онаштыр кадрлар саны 35,9 хуу болуп турар.

Республикада уругларның эмнелге участоктарын ангыаңы черлерде улгаттыр катыштырган болгаш үш чаа эмнелге участогун немей ажыткан. Оларда бир эмчигеле 800 бичин уруглар онаажып турар. Республиканың уруглар эмнелгезинде дүнхүн чок доктаамал ажылдап турар терапия палатазы ажыттынган. А чаш уругларын ажаап карактаар велерге база аңгы салбырны организастап тургускан. График ёзугаар эмчилер ында үзүктел чок дежурныйлап турар. Районнарның уруглар эмчилеринге практиктиг дуза чедирер талазы-биле ортумак эртемниг эмчилерден бригада тургускан. Оон ынай бир ай хире районнар кезип, практиктиг дуза чедирер эмчилерниң көжүн чоруур бригадазы база бар.

Эмнелгениң хирургия, онкология, урология, травматология болгаш өске-даа янзы-бүрү салбырларында чамдык ажылдар эде тургустунган, эмчилер ажылдаарының стилин өскертип, чаа-чаа аргаларны дилеп тыварын ораладжып турар. Аңаа бадыткал кылдыр чамдык чижектерни көрөөлиңер.

Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозунуң автобазазының чолаачылары болгаш эмнелгениң 12 салбыры бригада керээзи-биле ажылдап турар. Республиканың диш эмнээр поликлиника салбыры бот-орулга-чарылгаже кирген. Ынчангаш ында сагылга-чүрүм болгаш ажылдың шынары экижээн. Оон ынай, эмнелгеге чыттырып эмнээри, аарыг кижилерни хүндүс хүлээп алгаш эмнээри идепкейжээн, а ылаңгыжин-баар аарыгларын чурттап турар бажыңнарынга барып эмнээрин организастаан. Аарыг кижилерни чыттырып азы поликлиникага барыпкээн эмнедир, бажыңынга барып эмнээр дээн чижектиг аргалары эптиг, таарымчалыг болгаш ажыктыг боорга, ону чер-черге калбаа-биле ажыглаары чугула деп санап турар бис.

Ындыг-даа болза, эргижээн арга-методтардан халбактаның база болбас. Оларның экизин, ажыктыын алыр, чаа эптиг аргаларны дилеп тывар дээш эмчи кижи бүрүзү кызымаккай, чүткулдуг ажылдаар апаар. Ынчангаш бистер ортумак-даа, дээди-даа эртемниг эмчилериң билиг-мергежилин бедидеринче база улуг кичээнгейни салып турар бис. Бо талазы-биле черчерге арга-дуржулга солчулгазын болгаш теоретиктиг семинарларны, кичээлдерни, конкурстарны организастап турар. Чижээ, Кызылда бүгү-ле эмнелге салбырларындан медсестраларның конкурузу чылдың-на «Мээң профессиям — мээң чоргааралым» деп девизтиг адаа-биле эртери чаңчыл апарган. Ол база-ла билиг, мергежил бедидериниң бир хевири-дир. Курорт болгаш физиотерапия айтырыгларының талазы-биле ийи хүннүг семинарны онкология (чингелээр, аъш-чем чивестээр) аарыын эмнээр талазы-биле үш хүннүг семинарны Томскиниң медицина эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчыларының киржикчилери-биле эрттиргени солун болгаш ажыктыг болган.

Билиг мергежилин улам бедидери-биле аныяк эмчилерни чурттуң ол-бо институттарынче чылдың-на хөйү-биле өөредип чорудуп турар. Эрткен чылын 169 эмчи, оон иштинде кадык камгалалдың организакчылары 15 кижи ындыг өөредилгени эрткилээн. 104 эмчи съездилерниң, семинарларның болгаш конференцияларның ажылынга киришкилээн. Эмчилерниң билиг мергежилин бедидеринге болгаш оларга харыысалга, негелдени улгаттырарда, аттестация эрттирери улуг рольду ойнап турар. 1987 чылда 79 медицина ажылдакчылары, оон иштинде 48 эмчи аттестацияны эрткен.

Шыны херек, эде тургузуушкунче кирзе-даа, шуудавайн турар бис. Кадык камгалалдың бүгү-ле адырларында чедир кылдынмаан ажылдар болгаш четпестер ам-даа эвээш эвес. Бир улуг четпезивис болза, кадык камгалалынга хамаарышкан тудуг объектилерин тудуп, ажыглалга киирип турарывыс кончуг оожум темпилиг. Күрүне аңаа чылдың-на муңмуң акша-хөрөнгини үндүрүп берип-ле турар, а бистер ону черле долузу-биле шиңгээдип албайн баарывыс мырыңай хоочураан аарыг ышкаш апарган. Эрткен чылгы капитал салыышкынның чүгле 66 хуузун шиңгээдип алган бис. Оон чылдагааны— хамыктың мурнунда министерствонуң талазындан керээ чарын алган тудуг трестеринге болгаш тудуг организацияларынга шыңгыы негелде база доктаамал хайгаарал, хыналда чогунда. Республиканың тудуг трестери Туранда, Шагаан-Арыгда, Хайыракан суурда эмнелге комплекстерин, Кызылда поликлиника тудуун кончуг оожум темп-биле, куду шынарлыг тудуп доокан. Черле ынчаш бистин удуртулга ажылавыста ниитизи-биле негелде кошкак, олутпай чоруувус бары илдендир. Ажыы-биле чугаалаарга, таптаашкын үезинде турган байдалывыстан эки-ле ырадыр бурунгаар баспайн турар-дыр бис. Кадыкшылгага хамаарышкан чаа, эптиг болгаш ажыктыг үүлдер дилеп тыварынче күзел-чүткүл конкучуг кошкак. Эмчилер, кадык камгалал шугумунда ажылдап турар бүгү кижилер эде-хере тырттынып, чүвени чаа чогаадыкчы ёзу-биле бодаар, көөр, эки, ажыктыг үүлче бурунгаар дидим чүткүүр ужурлуг бис.

Опанас ОНДАР.
Республиканың кадык камгалал министириниң оралакчызы.

Бөгүн—Медицина ажылдакчызының хүнү

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин доктаамал комиссияларында

ЧАГЫГЛАР — КОЛ ЧҮҮЛ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Кадык камгалалының, социал хандырылганың болгаш спорттуң Күш-ажыл болгаш амыдырал-хандырылга, не хөрөөженнер болгаш чаш камгалалының, Улус өөредилгезинин, эртемнин болгаш культураның, Аныктар херектерининиң талазы-биле доктаамал комиссияларынга соңгукчуларның чагыглары, республиканың Дээди Совединин сессияларынга депутаттарның шугумчүлелдиг саналдарын, негелделерин база доктаамал комиссияларын сүмелерин күүседин турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. А. Маспык-ооллуң бо талазы-биле илеткелин дыңнаан.

Соңгукчуларның чагыглары, депутаттарның шугумчүлелдиг саналдары, негелделери-биле ажылды сайгарып көөрге, чуртталга тудуу, кадык камгалалының, улус өөредилгезинин, культура объектилери-биле холбашкан чагыглар бүгү чагыглардың 84 хуузу болуп турар. Сессияларга депутаттарның шугумчүлелдиг саналдары, негелделери база ол чижектиг болуп турар.

Ук айтырыгны хынап көөрге, илерээни болза, бо талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Ак-Довуракка санаторий хевирлиг ясли ажыдар дугайында депутаттарга берген соңгукчуларның чагыы күүсеттинген. Бажың-Алаак ортумак школага 60 өөреникчи турар интернатты ажыглалга киргген. Владимировка суурда 2 квартиралыг алды бажыңны башкыларга тудуп берген, ынелге амбулаториядан ажыткан. Улуг болгаш биче хемчээлдиг өске-даа тудугларны ажыглалга киргген.

Ынчалза-даа соңгукчуларның чагыгларын, депутаттарның шугумчүлелдиг саналдарын, негелделерин күүседир, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин доктаамал комиссияларының сүмелерин боттандырар талазы-биле ажыл ам-даа сула чоруп турар. Улус өөредилгезинин, кадык камгалалының болгаш культураның шугумуби-ле депутаттарга соңгукчуларның берген чагыларының чүгле 35,5 хуузу, республиканың Дээди Совединин алдыгы чыыжының сессияларынга киргген шугумчүлелдериниң болгаш санал-очалдарның 17,6 хуузу боттанган.

Соңгукчуларның чагыглары-биле ажылды министерстволарының, күрүне комитеттериниң, ведомстволарының удуртукчулары үндезини-биле өскертип шыдавайн турар, ол ажылдың үжүр-дузазын чедир билбейн турар чоруктар бар. Соңгукчуларның дыка хөй чагыгларын, депутаттарның шугумчүлелдиг саналдарын болгаш негелделерин шиитпирлээрин саададып, ёзу барымдаалап, шиитпирлээр айтырыгларның хуусазын саададып турар.

Чагыглар, депутаттарның шугумчүлелдиг саналдары, негелделер-биле холбашкан айтырыгларны шиитпирлээринге дүүштүрүкчү болгаш контроль ажыл-чорудулгазын күштелдиринин чугулазы демделеттинген.

БАШТАЙГЫЛАРЫ БОЛГАН БИС

Оон бээр 50 чыл эрткен

Оон бээр ам бежен ийи чыл эрте берген-дир. 1936 чылдың күзү чүве. Эге школаны эки дооскан оолдар, кыстарны Кызылдың каттышкан школазынга өөредири-биле чорудуп турган. Ол шагда машина, автобус бар эвес, Кызылга өртээлдер, аалдар дамчып, түреп чораш, арай боорда келир.

Башкы болгаш эмчи салбырларынга өөренир күзелдиглер хөй болган. Эмчи сургуулуга өөренири өске салбырларыындан берге: кижиниң тургузуун өөренири, аарыгларның канчангаш тыптырын тодарадыры, эмнерни эки билири, оон составын тургузары, аарыг кижилерни ажаары дээш — бо бүгүнү өөренмишаан, дораан-на практикалаар. Орус болгаш латин дылдарны эки билир кылдыр өөренир ужурлуг. Эге билиглиг бис ышкаш улуска хелемечи дамчыштыр өөренири дыка берге турган болдур ийин. 1-2 ай өөренип турувуста шыдавас мен дээш чамдыктарывыс өске салбырларже шилчигилээн, өскелери чангылаан-даа.

Тывага бир дугаарында-ла медицина ажылдакчылары болур тура-соруктуг 7 кыс, бир оол бистерни өөредиринге ССРЭ-ден чаладып келген эмчилер Бузутов, Первуховский, Тищенко, Кац, Коцубей, а ниити эртемнер башкылары Кыргыс Дува-Хөө, Ооржак Обус, Оюн Толгар-оол, Монгуш Биче-оол, Алексей Алдын-Херел болгаш Агрипина Конгарова олар улуг күшту үндүргеннер.

Эн-не уттундурбас башкывыс Апый Оюн медицина эртемин орус дылдан тыва дылче аажок чедингир, тодаргайы-биле очулдуруп берип турган. Ол башкывыска өөрүп четтиргенивисти кеззээде илередип чоруур бис.

1938 чылдың февраль. Ол техникумну дооскан дугайында документилерни биске тывыскан. Биске уттундурбас байырлал болган. Медицина техникумун чүгле сес кижи дооскан бис. Оюн Көк, Монгуш Патма, Кыргыс Шомбуң, Хертек Дүкеек, Шалык Күске, Донгак Балга-Сюрюн, Ондар Дырлаа болгаш мен бодум Алдын-кыс Куулар ТАР-ның культура яамызының сайыды Танов Седип-оол, шупту башкылар бистерге байыр чедирип, буянныг иживиске чорук чогуурун күзеп турганнар. Баштайгы фельдшер-акушерлер хуваалда аайы-биле ангы-ангы районнарже чорупкан бис. Оон бээр ам таптыг-ла 50 чыл эрткен.

Үстүнде адааным эштерим деп Көк Дамчаевна Оюн республиканың санэпидстанциязынга 48 чыл, Хертек Дүкеек Кызылдың уруглар эмнелгезинин сестразынга 37 чыл, Сегленмей Патма Барыын-Хемчикте тубдиспансерниң сестразынга 50 чыл стажтыг ажылданнар. Кыргыс Шомбуң, Донгак Балга-Сюрюн, Ондар Дырлаа олар база-ла чонуун кадык камгалалының хөрөөнге шынчызыбиле бараан болганнар, кижилерниң хүндүткелин чедип ап чораннар. Ам бистиң арада удуртулгазы-биле Ирина Михайловна Вагнер (эм кылыкчызы), оон өөреникчизи аныяк специалистер Монгуш Кара-кыс база Зоя Кротова, Анна Монгуш онаашкан ажылын эки билир, ол дээш харыысалгалыг.

В. И. Ленин аттыг уруглар фондузунче бо бичин коллектив 110 рубльди шилчиткен.

Василий УЙНУКАЙ.

ЭМЧИ СЕСТРАЛАРЫ

ЧУРУКТАРДА: Кызылдың поликлиниказында эмчи сестразы Анна Васильевна Лебедкова аңаа үжен ажыг чылда ажылдап, бедик мергежилдиг эмчи сестразынга санадып турар. Аныяк эмчи сестраларын ажылга чаңчыктырып өөредирин ол хүлээнип алгаш, элээн хөй кижини бодукуң мергежилинге өөредип келген.

Ол эмнелгеде аныяктар хөй. Оларның аразында Нина Сарыглар, Раиса Сат аарыг улусту сыкыртып эмнээр кабинетте хамаарышкан ажылынга кызымаан бадыткап турарлар.

Ондар ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

Ындыг боор болур бе?

ТӨЛЕП ЧОК АЖЫЛАЛ

«Эрбек» совхозтуң адрезин совхоз төвүнүң үстүү талазында хавак кырында кылып кагдывыс. Ийи адаган кырында доора ханада «Хой ажылдыг «Эрбек» совхоз» деп бижээш, үстүнге кошкарны сиилбип кылып кагдывыс. Адагаштарда тыва хөөлер, эмблема база бар. Кылып каан ажылывыс дээш совхозтуң удуртукчулары өөрүп четтиргенин илеретти.

Ол ажылды кылып турган кидин түлүк үези май 26-да болган болуушкуну бижиир бодадым. Дүүш үези. Чеменнип доозуп ор бис. Машинавыс иштинге чемненип орган улус бис. Чанывыска 81-94 ТВЕ күрүне дугаарлыг ак «Москвич» халдып келгеш, тура дүштү. «Москвичнин» улуг лейтенант эргелиг шагдаа мунуп алган. Бин-Хем районнуң иштики херектер килдизинин улуг инспектору кижи дээрзин бистин-биле чугаалажып эгелээн соонда билип кагдывыс.

Куу плаштыг, ак-куу шляпалыг кижи шагдаа-биле кады келди. Ол кижи (сөөлүнде прокурор дээрзин билдивис) машинавыс эжиин ажыткаш, эки-менди-даа айтырбайн: «Вылазьте, мужички!»— дидн. Машина иштинден үне бердивис. «Брагу найдём у вас и ещё кое-что найдём»—деп, бодунуң дылында чугааланыр тур. Машина иштин доозазын чазарлап, үжеп көрду. Чүнүдаа тыппады.

Документилериңер көргүзүңер дээн. Көргүстүвүс. Кады ажылдап турган эжим чонар-даштан сиилбип чазаар чонда сураглыг мастер Көгел Мижитеевич Саая чүве. Мээн паспортумну көргеш, сени билир мен, сээн дуңмаң кижи өлүрген дептерге, хөрөөм ажыш дээн. Мээн кады төрээн дуңмам Александр Дойбу-Хаа Бай-Тайга районга шагдаа черинге ажылдап турган, кем-херек үүлгедикчизин тудуп чораш, аныяк казынындан чарылган.

— Милиция ажылдакчызы чораан дуңмам бодунуң албан-хүлээлгезин күүседип чораш, амы-тынындан чарылган —деп чугаалаарымга-даа, демги прокурор хаайынга-даа какпас болду.

«Эрбек» совхозтуң кышталарынче электри шугумнары шөйүп турар оолдарның бирээзи боо огу-биле балыгладыпкан болган. Ол херекти истеп чоруур улус боон-тур. К. Саяны «Москвичиге» олурткаш, меня бистин соовустан чоруп ор диди. Кежээкинин тос шакка чедир оларны-биле суур кезидивис. Хүнүн чартыында ажыл чок болганывыс ол. Көдээ Совет конторазынга бисти байысаан алдылар. К. Саяны бажынаар болза эки-дир деп, демги прокурор чугаалап орар. Кем-херекти үүлгеткен кижини тудуп алган мен деп чугаалады. Тудуп алган кижи болза, бисти та чүү дээш байысаан турар кижи чүве.

Прокурор мен деп турар кижи биске таарышпады. Эрге-хоойлу камгалаар органны төлээлеп чоруур кижи кичээнгейлиг, биче сеткилдиг болур ужурлуг. Херек истеп чоруур кижи каразаан улузун тынап, байысаары шын болбайн канчаар. Мал аарыг кижи дег улусту хөме таварып, дужуметтер ышкаш, аксына киргген-не сөзүн эдип чоруурга болур бе? Улус депутаттарының Бин-Хем район Совединин күүсекчи комитединиң удуртукчулары май 26-да Эрбек суурга үстүнде айыткан херекти истеп чораан прокурорну тодарадып, ол эштин кижизидилгезинче сагыш салыр болза эки-дир.

Дондук ДОЙБУ-ХАА.
ССРЭ-нин Чурукчулар эвилелинин кежигүнү, Тываның комсомол шаңналының дауреады.

ЭКИ АЖЫЛЫ ДЭЭШ

Сарыг-Септе № 6 район аптеказы бо чылдың бирги кварталында ол коллективтер ортузунга социалистиг чарышка киришкеш, чедиишкинниг болган. Эки ажылы дээш коллектив шаннаткан, сайгарарының планын аптека 105 хуу күүсеткен.

Аптека эргелекчизи дээди эртемниг эмчи Нина Яновна Бижик, оон оралакчызы Альбина Гавриловна Горина олардың удуртулгазы-биле Ирина Михайловна Вагнер (эм кылыкчызы), оон өөреникчизи аныяк специалистер Монгуш Кара-кыс база Зоя Кротова, Анна Монгуш онаашкан ажылын эки билир, ол дээш харыысалгалыг.

Василий УЙНУКАЙ.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ХОШИМИН. Вьетнамның мурнуу талазында Меконг хемниң унундан чартык миллион гектар черин 1988—1989 чылларда шиңгээдип алыр деп сорулга салдынган. Республиканың Министрлер чөвүлелинда турар Анзянг, Кьензянг, Хаузянг моожуларны рис тарып өстүрер ажыл-агыйлыг районнар болдурар деп шиитпирлеп турар. Рис —чурттуң кол аъш-чем культуразы. Вьетнам Социалистиг Республиканың Аъш-чем программазын шиитпирлээринге улуг рольду ойнаар.

Меконг хемниң чавызааштарында дөрт ирригация системазының тудуу бо хүнүмде хайныышкынныг чоруп турар. Келир үеде рис тарыыр шөлдерин дескилеп, аштап арыглавышаан, андарып турар. Чазак эксперттериниң санап турары-биле алырга, 1990 чылда бо черлердеи бир миллион тонна ристиң дүжүдүн ап болур. Чигир тростнигинин, ананас болгаш өске-даа чимистер өстүрер плантациялар тургустунар. Ол черлерге мал болгаш балык ажылын база хөгжүдер.

Даштыкы эжелекчилердет хостаан соонда чурттуң мурнуу талазында бо хире улуг хемчээлдиг программаны бир дугаарында боттандырып турар.

СОФИЯ. Амгы беш чыл планында көрдүнген улуг объектилеринин бирээзи болур 750 киловольт күчүлүг электри шугумун тудугжулар чоокта чаа ажыглалга киргген. Оон ажыглалга киргени-биле холбаштыр ам үш социалистиг чурт — Совет Эвилели, Румыния болгаш Болгария чаңгыс аай электросистеманы ажыглай берген.

Бедин 57 метр чагыларлыг бо шугум Карпат сыннарындан чоруткаш, Румынияның бүгү девискээрин кешкеш, Кара далай эринде Варна хоорайга четкен. Бо чугула объектиниң тудуу беш чыл үргүлчүлээн. Оон телевилелин Москва болгаш София хоорайының энергетиктери чогаадып тургускан.

Совет Эвилелиниң, Румынияның Социалистиг Республиказының, Болгар Улус Республиканың аразынга социалистиг экономиктиг интеграцияны калбартып хөгжүдеринге чаа арганы бо чугула тудуг ажыткан.

ВАРШАВА. Европа ректорларының конференциязы Польшаның найысылалында ажылдап эгелээн. Ындыг конференция социалистиг чуртта эң баштай боор турары бо. Конференцияның киржикчилеринге байыр чедирип тура, ПУР-нуң национал өөредилге министри Генрик Беднарский Европаның дээди өөредилге черлериниң төлээлекчилериниң ужуражыышкынын бо чылын социалистиг чурттарның бирээзинде эң баштай эрттирип турары политиктиг улуг болуушкун-дур деп чугаалаан.

АҢГЫ ДЕМИСЕЛИ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалияның күрүнениң транспорт компаниязының албан-хаакчылары профэвилелдериниң кыйгырыы-биле 24 шактыг бүгү-ниитиниң ажыл соксадыышкынын эгелээн. Ажылчы чон ажыл төлевирин бедидерин, күш-ажыл байдалын экижидерин болгаш өске-даа социал айтырыгларны шиитпирлээрин негеп турар. Транспортчуларның профэвилел федерациязының ында парлап үндүрген медеглелин ёзугаар алырга, ажыл соксадыышкынында компанияның бүгү албан-хаакчыларының 95 хире хуузу киржип турар. Ол чорук хөй-ниитиниң транспортунуң ажылын чурттуң бүгү-ле хоорайларында соксадыпкан.

АФИНЫ. Күрүне секторунуң элээн каш секторларын хаара туда берген ажыл соксадыышкыннарында он-он муң грек ажылчы чон киржил турар. Авиадиспетчерлериниң ажылга үнмейн барганындан «Олимпик эйруейз» компанияның болгаш өске-даа компанияларның самолёттарының рейстери болбайн барган. Алды муң эмчилер 48 шактыг ажыл соксадыышкынын чарлаан, олар шалыны бедидери болгаш социал хандырылганы экижидерин негеп турарлар. Оон-биле олар май 23-тен эгелээш шалыны улгаттырарын чедип алыры-биле ынаныр, ажыл соксаткан дээди өөредилге черлериниң 50 муң башкылары-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илереткеннер. Оларның негелдезин чазактың күүсетпейн барганы чурттуң лицейлериниге болгаш университеттериниге шылгалда дужаарын болдурбайн баарынга чедирип турар.

КИТО. Ажыл төлевирин бедидер болгаш чуртка өөредилге системазын экижидериниң дугайында негелделерни деткип, Эквадорнуң күрүне школаларының үүс ажыг башкылары аш чарлаан. Ону күрүнениң чырыдыышкын системазының ажылдакчыларының ниити национал ажыл соксадыышкынының үезинде башкыларның национал эвилелиниң кыйгырыы-биле Эквадорда чорудуп турар. Ол ажыл соксадыышкынының түннелинде чурттуң бүгү-ле эге болгаш ортумак школаларында кижээлдерни херек кырында эрттирбейн турар.

Эквадорда күрүнениң нефть корпорациязының ажылчы чону куш-ажылдың чаа керээзинге ат салыр дугайында бодунуң негелдезин деткип, хүнде-ле дөрт шак иштинде ажыл соксадырының дугайын чарлаан. Ол хемчег корпорацияның удуртукчуларын ажылчыларның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевирин 33 хууга чуртта амыдыралдың өртек-үнезинин өскенинге дүүштүр бедидер дээн негелдези-биле чазакты албадаар ужурлуг.

(СЭТА).

ДЕЛЕГЕЙ МЕДЭЭЛЕРИ

КЫЙГЫРЫГ

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистанның Национал чөвүлелиниң (парламентизиниң) депутаттары чурттуң бүгү чонунга кыйгырыгны үндүрген. Национал чөвүлелдиң депутаттарының кол сорулгаларының бирээзи болза афган улустуң тайбың амыдыралын хандырары, чурттуң бүгү нацияларының болгаш төрелбөлүк улустарының чаңгыс эвин чедип алыры болгаш даштыкыже дезе берген кижилериниң төрээн черлериниче эвээ чаныш кээринге дузалаары болур деп айыткан.

Ол бүгүге үндезидээш, национал эптежилгений политиказын боттандырарынга идепкейлиг киржириниче, республиканың чепсектиг күштерин быжыглаарынче чурттуң чонун депутаттар кыйгырган.

УЖУРАЖЫЫШКЫН

РИМ. (СЭТА). Италияның президентизи Франческо Коссига чоокта чаа Филиппиниың президентизи Корасон Акино-биле ужурашкан. Ужуражыышкынга ийи чурттуң аразында экономиктиг харылзаларны тургузар дугайында болгаш делегей байдалынга хамаарышкан айтырыгларны база чугаалашкан. Аңаа кол черин тус-тус девискээрлерде боон турар чөрүдээлер дугайында айтырыг эвээн.

Ийи күрүнениң удуртукчулары ССРЭ биле АКШ-тың аразында дээди деңнелге боон турар ужуражыышкыннар делегей байдалын экижидеринге улуг рольду ойнап турар деп демделээн.

ЕВРОПА ЧЕМПИОНАДЫ

Совет футболистериң ийиги ужуражылгазы чартык финалче киреринiң база бир базымын кылган. Олар Ирландияның командазы-биле хайымнашкан. Ийи чурттуң команда-ларының ужуражыышкынының түңнелин алдарлыг спорт мастери Анзор Кавазашвили мынчаар тайылбырлаан:

— Бодумнуң спортка берген үр чылдарымның дургузунда Европаның түңнел оюннарына киржир аас-кежии меңзэ таварышпаан. Ындыг-даа болза делегей чемпионадынга ийи удаа киришкен мен. Ындыг болганда чартык финалче киреринiң салым-чолун шиитпирээр оюннарга киржириниң бүдүүзүнде спортчу кижиниң сагыш-сеткили кандыг болурун, оң дүвүрели, харысалгазы кандыг деңнелге келирин эки билир мен. Ужуражылганың баштайгы минуталарында дүвүрелди чидирип, оожургаан алыры дыка берге болур чүве. Чогум-на ынчангаш бистиң командавыс активчи болгаш халдакчы тактика чорударындан ойталап каапкан. Ынчангаш чүгле сан чедип алырын ораалдашкан. Бомбукту вратарьже дедир теп, шолдуң ортузунга удур-дедир оттурүүр кевудеп, бот-боттарынга дузалашпайн ойнааны — бистиң командавыстың оюнун сулараткан, ону көрүштүг эвес болдурганы дыка-ла хараадаачыг болду.

Чүгле камгалакчылар болгаш вратарь Дасаев эки ойнаан. Оларның тывынгыр, дидим оюну команданы аштырыышкынга таварыштырбаан дизе частырыг болбас.

Ирландияның командазы — күштүг, дайынчы, соруктуг коллектив. Оларның кол күжү — бажы-биле эки ойнап билири, коргуш чок ойнаары. Оларның камгалакчыларының чаңгыс чазыы — хайым болганының түңнели.

Ам бистиң командавыс англичаннар-биле ойнаар. Оларның чартык финалга ойнаар, ойнавазы аңаа шиитпирлеттинер.

ДЮССЕЛЬДОРФ. (СЭТА-ның туснай корр). Футбол талазы-биле Европа чемпионадының киржикчилериниң — Голландияның болгаш Англияның командаларының аразында болган ужуражыышкынның маадыры голланд халдакчы Ван Бастен болган. Ол үш бомбукту киир тепкен. Аңаа англичаннар чаңгыс бомбук-биле — Робсонну киир тепкен бомбуу-биле харыылааннар.

Ван Бастен саннарны оюнну 44, 73 болгаш 76 минуталарында команданың капитаны Гуллиттиң дамчыдып бергени бомбуктерин киир тепкени солун болуп турар. Оларны делегейниң спортчу солуннарының корреспондентилери дем-дегээн.

Англи ойнакчылар Робсон биле Линекериң кады эгелээн чараш аргаларының соонда боттарының хаалгазынче бомбукту эрттирипкеш, голланд спортчулар дидим, тывынгыр ойнап эгелээн. Оң мурнуу чарыында англичаннар бомбукту хаалгаже киир теп, санны ажыдып алыр аргалыг турган. Оларның ирландылар-биле баштай ойнаан ужуражылгазында ышкаш шыырак спортчу Линекерге бо удаада база-ла чүү-даа аайлашпайн барган. Ол ийи бомбукту киир тептер аргалыг турган. Харын-даа бир катап эзн калган хаалгаже безин ол киир теп шыдавайн барган. Уттурупкан командадан Линекерден эске эки ойнаан кижи барык чок болган. Бо удаада Голландияның шилиндек командазының камгалакчылары бүзүрелдиг ойнаан.

«ШЫН» СОЛУННУҢ НОМЧУКЧУЛАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Эргим номчукчу! «Шын» солунну чагыдып алыры уламчылап турар. Чагыдылганы «Союзпечать» агентстволарынга, почта салбырларынга, ажылдап азы өөренип турар черлериниң аайы-биле хөй-ниити тарадыкчыларынга кылдырып ап болур.

Чагыдылганы кызыгаар чок хүлээп алыр. Бир эвес чагыдылганар хуусаазы төне берген болза, ону улаштыр чагыдып алырын сагындырып тур бис.

Хостуг үе болгаш сонуургал

КӨДЭЭ КИНО ТЫРТТЫРЫКЧЫЗЫ

Тээлиде тудуг-септелге участогунуң кызыл-булукунга Бай-Тайга районда бир дугаар тургустунуп турар кинога ынактар каттыжыышкынының удуртукчузу Виктор Иргит-биле ужуражылга болуруп дыннаан, чеде бергеним ол.

Виктор Даңзыевич Тывага кино уран үүлүнүң сайзыралының дугаймында Тыва Арат Республика үезинде тырттырган «Ак-көк хемнериниң чуртуу» деп кинодан эгелээн, амгы үеде Чөөн Сибирьниң кинохроника студиязында ажылдап турар тыва салбырның ажылчорудулгазын кысказы-биле кончуг солуп тайылбырлап, ында ажылдап турар Шамиль Седен-оолдуң киирип турар үлүг-хуузун чугаалап, оң Тыва дугайында тырттырган киножурналдарының аттарын адаа-вышаан, допну сайгарылгазын кылды.

Виктор Даңзыевич районуң ажыл-ижинин, культура сайзыралының дугайында бодунуң тырттырган дөрт ангы киножурналдарны көргүскен. Оларның бирээзи колдуунда районда мурнакы ажылчын коллективтериниң бирээзи — тудуг-септелге участогунуң ажыл, амыдыралын, хостуг шагын көргүскен кино болду. Ону көргүзүп турда, кызыл-булукта чыылган тудугжулар хөлзеп, шимээргеп, каттыржып эгеледілер. Коллективтиң мурнакчы тудугжуларының бирээзи — күш-ажылдың шалыпчызы Юрий Кандыр-оол кинода бодун көргеш, «Ооулуг кино-дур моң, оолдар! Мен баштай бүзүреваан кижи мен» деп хөрээн тур. Ужуражылга соолунде ук коллективтиң тудугжулары өөрүп четтиргенин илередип, база катап кээп, оларның дугайында киноларны ам-даа тырттырган, чонга көргүзерин катап-катап дилеп турдулар.

Витя Иргит 1962 чылда Тээлиниң сес чыл школазынга өөренип киргеш. Ол бичиизиндеи тура-ла чонуң аас чогаалдарын — тоолдарын, ырларын — кончуг сонуургаар турган. Ол үеден эгелээн, тыва тоолдар чыындыларының барык шупту үндүрүлгелерин номлаан.

Виктор Даңзыевич, ажылбиле чугаалаарга, уран үүлүдүн бүгү-ле хевирлериниң дээжилерин баш-бажыдан шуптузун «амзан» четтигин чоруур кижи. Оюнан-солагайлап бижиир, орустан-тывалан ырлаар кижи. Ырлаар талазы-биле республика болган зона көрүлделериниң каш дакпыр дауреады. Шиидерге амыдыралга шаптыктыг бюрократтар болгаш чашпаалар рольдарының база чаптанчыг чараш өөрү-хевирлериниң бир онзагай тургузукчузу, профессионал деңнелге чедир ойнаар ботты-нынгыр артист.

Ол кино уран үүлүүнден база-ла чыда калбаан. Бичиизиннден тура совет, даштыкыдаа кинофильмнерни доктаамал көрүп келген болгаш кино уран үүлүүнге сонуургалы чыл келген тудум, улгадып, киноону боду тырттырар, чонга көргүзер бодал аңаа төрүттүнүп келген. Бо чорукка эн-не улуг салдарны мурнуда башкылап чораан, а оң соонда 1962 чылдан бээр бо хүнге чедир Кызыл-Даг Культура бажыында киномеханик боон ажылдап турар адазы Иргит Даңзы-Шагаандаевич чедирген. Викторга кино үндүрерин, кино аппаратуразының тургузуун, чогум черде кино деп үүл дээрзин тайылбырлаан кижи ол. Иргит Даңзы чурук база тырттыып турган. Ол мергежилдя база-ла оглу Викторга дамчыдып, өөредип каан.

Виктор аңазының «Чурук тырттырарындан аңгыда, кино тырттырар аппарат болза, кинодан кылган болза» деп чугаалап олурганын бо-ла дыннаар турган. Шак-ла ынчан Викторга кино тырттырар деп күштүг күсел төрүттүнүп келген. Ынчалза-даа ол күсел дораан-на боттанып келбээн, 1985 чылда, хөй-хөй күжеиишкиннериң соонда, «Красноярск» деп бөдүүн кинокамераны садып алган. Ынчан кинога ынактарның каттыжыышкынын тургузуп, баштайгы шенелде тырттырыышкыннарны эгелээн. Шынында ол тырттырган плёнкалар чыркыты шын эвес таарыштырганындан, химикаттарны шын эвес ажыглап турганындан чедимге чок турган. Ынчалза-даа ол баштайгы кадрларны Виктор ол хөлзөр арттырып алган.

Каттыжыышкын бешь ангы киножурналдарны ажылдап кылган. Оларның бирээзи «Родники красоты» деп киножурнал республика көргүдезинге эки үнелелди алган, диплом болгаш өртектиг белекбиле шаннаткан. Бо хүннерде кинога ынактарның «Херел» деп каттыжыышкыны чонуун амгы амыдыралын, ажыл-агыйда чедишкиннерин, культура деңнелиниң өскүлдезин, төөгү материалдарын, календарлыг болуушкуннарны, школа амыдыралын чыыдып, киножурналдарны тырттырып, чонга көргүзүп турар.

Каттыжыышкының ажылчорудулгазынга кеску дузаны республиканың кинога ынактар каттыжыышкынының даргазы Анатолий Александрович Сокуров чедиргеп. Ол ышкаш Кемерово хоорайга ийи неделя семинарга чораан, сураглыг кинорежиссёрлар, оператор-лар-биле ужуражып, оларның арга-сүмезин алганы Викторуу улам хей-аът киргеп. Оларның бирээзи Михаил Иванович Васенкин-биле доктаамал харылажып, оң санал-сүмезин ап турар.

«Херел» каттыжыышкынының ажылында четтестер барын Виктор Даңзыевич чугаалады. Чижээлээрге, эки шыырлыг камералар тып алыры кончуг берге. Химикаттар тыныгбайн турар. Бөдүүн «Красноярск»-биле ажылдаары бергедээн. Чал синхронуут үн бижидилгелиг «Кинар» деп камера хереглеттинип турар. Ол үнүү ам аңаа магнитофон-биле кылып турар. Ажыы-биле чугаалаарга, ажылдаарга таарымчалыг байдал тургустунмайн турар.

Тускай лаборатория, кургадылга камеразы, агып турар суглуг боюк, моонтаж кылыр стол, ажыы-бүрү чырыдылга хереклелери дээш үү хереглеттинимес дээр. Оң-биле чергелештир ажыы-бүрү материалдар, плёнка, химикаттар. Ынчан кээрге, бо-ла бүгүнү кым кылыры, кым харыылаарыл? Бо дээрге ийи-чангыс кижиниң ажылы эвес-ле болгай. Режиссёр, оператор, моонтажёр, чурукчу, кижилер херек. Ажыы-бүрү чарыгдалдарга хей түүкүг ак-ша-теңерик база херек. Ол чарыгдалды кым эгидерил? Ынчангаш район масштабтыг бичии киностудиядан тургузары-ның эргежок чугулазын Виктор Даңзыевич чугаалаар. Ынчан кино үндүрүп, чарыгдалды дуглап болур.

Бир эвес студия тургустуна бээр чүве болза, ону районуң Культура бажыныга кылыры таарымчалыг, чүге дээрге ында бадылаттынган штат база көрдүнген болгай. Оон ынай ол Культура бажыында өскүлаттынмайн чыдар бир «Красноярск» кинокамера база бар.

Кооператив хевирлиг каттыжыышкын-даа ажыдар болза, болдуна берип болур арга бар. Ынчалза-даа бо талазыбиле айтырыгны шиитпирээри аңаа эвес, ону үстүү органнар шиитпирлеп шыдавайн, бот-боттарынче чаа кагжыл, «орук узуну» боон турарын Виктор Даңзыевич чугаалап, моон соңгаар ол күзел чепле боттаныр дээрзинге бүзүрелин илереттн. Оон ынай чоокку келир үеде бир кыска хемчээлдиг тыва үстүүн тоолдарынга үндезилээн бичии мультфильмни тырттырып кылырын шенеп көөр деп «Херел» каттыжыышкын планнаан турар. Ону үе көргүзе бээр.

Бо хүннерде Виктор Даңзыевичиниң удуртуу турары «Херел» каттыжыышкында 8 кижи бактаан турар. Оларга ийги оператор Борис Кандан, диктор Наташа Хүрек, литература талазы-биле редактор Анна Салчак болгаш Тээли школазында өөреникчилер Ордан Комбу, Владик Чудук, Орлан Салчак база Чодураа Сат хамааржыр. Оларның иштиндеи Комбу Орлан болу кинону тырттырып, Кемеровонуң культура институтунга өөренир-биле белеткеним турар.

Виктор Даңзыевич — Тээлиниң сес чыл школазында төөгү башкысы. Ол аңаа хамаарыштыр мындыг солун үүлүү чугаалады: «Тырттырган фото-чурук, магнитофонга бижидип кааш үн бо үеде чаа үүл эвес-ле болгай. Ынчалза-даа ол төөгү-дүр. Бодунуң үезиниң будужун ышкымас төөгү. А кино дээрге ёзулуг дириг төөгү. Ол кижилериниң, чонуун, төрээн чурттуң эртинезин».

Виктор Даңзыевич районда культура албан черлериниң материалдыг базазы хүн бүрү быжыгып турзун дээш база-ла сагыш салып чоруур. Ынчангаш районда бичии-бичии ыры-хөгжүм ансамбльдериниң ажылы-биле доктаамал таныжып, оларның дериг-хереклеринин камгалгазы, ажаалдазы кандыг байдалда турарын сонуургап, аныяк ыраажыларга ажыктыг саналын, арга-сүмезин берип чоруур.

Ол — көдээ Культура бажыында «Хаяа» деп ыры-хөгжүм ансамблинин доктаамал башкарыкчызы болгаш солун. Ол ансамбльдиң ажыл-чоруулгазы сөөлгү үеде эвээзин. Оон удуртукчузу «Херел» каттыжыышкынын ийги оператору Борис Кандан, киржикчилери Василий Иргит, Алексей Даңдар-оол, Хертек Арбай-оол, Оолак Өпей-оол сугларын Иргит Даңзыевич чоргаарал-биле адап, оларның ажылынга харысалгалыын, боттарының ойнап турар хөгжүм хереклеринге камнаан мактап олурду. Ол бүгүнү чугаалап олура, чамдык черлерде дыка хөй акша түнүүт электронуут хөгжүм хереклеринин, күштелдиркүн аппаратураларын, микрофоннарын, өске-даа хереклеринин ажыглал чок үредип, ийи-чангыс билир-билбес кижилер холу дамчып турган, шуут ис чок чидип турар таварылгалар тургузай бээрин хараадап чугаалады. Ынчангаш черде көдээ культура бажыннарынга кадрларны шын шилип, ыяла турар улуг өртектиг, ховар аппаратураларны, хөгжүм хереклерин шынгыызы-биле үеткө алырын чугулаан турду. Бо талазыбиле культура албан черлериниң удуртукчулары, бухгалтер улуг харысалгалыг болза чогүүр.

Базыр-оол ЧҮЛДҮМ-СҮРҮН.

Чагаалардан

ЧҮГЕ МЕНИ МЕГЕЛЕП ТУРАРЫЛ?

Ам канчаар: адактың соолунде Мергелдейден шуут-ла дорт дуза дилээр ужурга таварыштым, херектиң ужуру мындыг: бистиң совхозтуң директору Кызыл-оол Кыргысович Дурбулек биле кол инженер Геннадий Григорьевич Канчыыр-оол мени хомудадып турлар. Оларны мен эде тургустунмаан удуртукчулар деп дорт-ла, арнынга-ла солун дамчыштыр чугаалаарым бо.

Бо чылдың апрель 25-те бистиң совхозка МТЗ-80 маркалыг трактор келген чүве. Ону менээ бээри-биле дирекцияга биллириишкинимни аппарын сундум. А ону Шанчы салбырында Борис Кыргыска берипкен бис деп мындыг-ладыр. Директорум аан. Ону директор чепшээраан, а кол инженер Г. Канчыыр-оол Борис Кыргыска аппарын берипкен. Ол аныяк механизатор 5 чыл бурунгаар чаа трактор база алган кижи эвейикпе. А мен бе? Он беш чыл дургузунда улус холу дамчып келген тракторлар септеп, селип мунуп келдим. Оон мурнунда чаа трактор кээрге, бээрин база дилеп, биллириишкин бижээн турдум. Бээр-де боон аңаан даргаларым чүве бо. Чүге ындыгыл, дорту-биле чугаалаза. Куруг черге кижи «ымзандырып» турган хереө чүү боор.

Мээң ажылдап турар коллективимде даргалыг чөвүлел база бар-дыр. Оон эргеи улуг болгай. Кижини шаннаар, мактаарын хамыктын мурнунда ол билир. Ындыг турбуже, бистиң совхозтуң удуртукчулары ол чөвүлелди чүге тоеп көрбеил, боттары эрге-дужалын өскээр ажыглаарларыл? Ындыг удуртукчулар биске канчар-даа таарышпас, демократия үезинде айтырыгны шын, чөпүүт шиитпирээр херек.

Мен бо хомудалымны совхозта улусчу контроль болуунге (даргазы Дадар-оол Сурун-оол-ович Дамба) база чугаалаан мен, биллириишкин бижээн чедирген мен. Мээң ол дилээмни коллективке база чугаалажып, сайгарды. Шын чүве шын болуп ужурлуг. Кижиниң кандыызын-даа беш салаа дег билир коллектив чүү дээр боор, ол трактору менээ бээри чөпүүт-дүр деп шиитпирээн. Оон бээр ам бир ай өнчедип тур. Биезги-ле хевээр эргиг тракторумда каңгыратпышаан мен.

Мындыг болурга, черде хомуданчыг-дыр. Мергелдей. Ынчангаш бо чагааны сеңээ бижип олур мен. Сайгарып, дузалажып кор. Каяа-даа чөпүүт чорук турар ужуралыг. Үениң негелдези-даа ындыг.

Александр СУВАН.
«Найырал» совхоз.

КАРААН ШИМГЕШ, КУЛААН КЫСКАШ ОЛУРУПКАН

Эргим Мергелдей, көргенимни хөөретпейн бижип ор мен. Бодунуң холу-биле кылган ажылының үнези чок боорга, кижиниң чураа саргыыр-дыр. Чүгле мээң эвес, харын хөй механизаторларның мал чеми тарып каан шөлдерин — «Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур салбырының тарылга шөлдерин көрүп көрүнер. Ында 100 гектар хөй чылдыг сиген база көк-сула шөлү бар. Аңаа бистер, механизаторлар, май 3-тен эгелеп үрезин чашкан бис. А хөй чылдыг сиген шөлдерин база-ла ол үеде суггара берген.

Шымырарып үнүп келген, торгу-маннык дег чаш үнүүтү ам улустуң хуузунда — мал совхозтуң-даа мал-маганы кара туразында чаза базып, чип эгелей берди. Канчаарыл?

Тараа шөлүн кадарын турар, ол дээш совхозтуң кассазындан акшаны ай санында санап, карманнап олурар кижи бар чүве-дир ийин. Ынчалза-даа аңаа хөй мал күш четтирбейн тур. Тараа шөлүнге кирген инектерни туткан, кажаалан-даа тур бис. Эдерин мандарга-даа, келбес-тир, чүгле дуран-биле бараадап, кажаг үндүрүптерин манап, «чажыг чажып» турлар.

Чо-ок, бистер ол малдарның чамдык эдерин билир бис. Чаа-Суур биле Торгалыг кедээ Советтериниң күүскомнарының даргалары Сергей Тулушович Шаннак биле Владимир Доржуевич Донгак олаага база салбыр эргелекчизинге-даа дыннадырывыска, кандыг-даа харыы чок, кулак дашты-биле эрттирип каарга, дыка-ла хомуданчыг боор чүве-дир.

Эрткен чылын тараа саза базып чаш малдарның эдерин тыпкаш, торгап-даа турган чүве харын. Ынчангаш бистиң даргаларывыс ам чеги төнгени ол ийикпе, сураг-ла-дыр. Торгап каарга-даа, чаңгызы-даа ону толдаан, ынчап-ынчап үттүп кааптар, сөксап-ла каар ыйнаан дээн сеткил-биле караан шийипкен, кулактарын дуглапкан деңнөр барган.

Амгы үеде Кара-Талдың суггарылга бугазының үнүн дургаар малчыннар коп хонгулапкан, мал-маган хөй. А ында мал чемин тараан бис. Ында сиген, сула үнүп чыдар. Бо-ла бүгү чүүлдерни көрүп, караан шийип алгаш олурарга, черде берге-дир. Бодувустун даргаларывыска чеже чугаалаар, дыннадыр, биллиртир боор, ам шуут чадаштакаш, дуза эреп, силерже бижип олурарым бо, эргим Мергелдей.

Сугемин ТЮЛЮШ.
Механизатор.

ШИЛДЕН ТУТКАН БАЖЫҢ

Сибирьнин болгаш Ыраккы Сонгу чүктүн чер бүрүзүнде арага шилдерин мун-муну-биле октагылапкан чыткылаар. Оон канчан шил бетоннар кылып алырыл деп, эртемденнер пат боон, ону ажыглаары-биле телевилел тургузуп чадап турда-ла, Томскгазтудугнуң механизация эргелелиниң слесарь-аптекчизи Владимир Дмитриевич Просеков бодунуу-биле кылырын шиитпирлеп алган.

— Бир тонна цемент, оң ийи мун арага шили-ле бар болза, бажың белен болур — деп, ол туттунган бажынның аазы менээ чугаалады. Бо бажынны тырттырып турумда, ам-даа чедир кылынмаан болду. Бодунуң хеймер оглу Дима биле Владимир Дмитриевич дачала бажынының даштын арыглап, аштаан тур.

— Бажың чылыг-ла болган-дыр аа? — деп сонуургадым.

— Кончуг чылыг. Иштин көрүнер даан. Аңаа бажың иштин ышкаш болгай. Кады турар кожаларым: «арагачылар тураскаалы» дижирге, кончуг хомуданчыг болду. Стрежевойда он чыл ажыр чурттап тур мен. Шынап-ла, баштай улус келирде, арагалар тудуп алгаш кээп турду. Улус ону «арагачы шилдер» деп чугаалажып турдулар. Ам коңгус эске дерек...

Чүүү чугаалаар боор. Сонгу Томскинин нефть тывыкчыларының амыдырал-чурттаргазында дыка хөй эскерлиишкиннер болган. Ынчан маңаа улус чурттай боор деп кым-даа бодаваан. Ам олар садтарлыг участоктарны шиитпирлеп алган болгаш оон багай эвес дужуттуг ап турар. Дыштанып хүннерде өг-бүле бүрүзү боттарының огородунче далажыр апарган. А шилден кылган бажында багай чүве черле чок. Дидим, чүреккир орус кижи ындыг бажынны чогаадып турган.

Юрий КОЖЕВНИКОВ.
Стрежевой.

Ян ЧОЛДАК дүүрүп чураан.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Кино

ИЮНЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Свободное падение» 9.00, 10.50, 12.40, 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 (узаткан). Бичии залда: «Заплатие долины змей» 17.00, 19.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Маленькие преказники» 9.30, 12.40, «Витя Глушаков — друг апачей» 11.00, 14.10, «Бирюзовое ожерелье» 16.10, 18.10, 20.10 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «День калибри» 10.40, «Наградить посмертно» 12.30, «Фотография с женщиной и диким кабаном» 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Киносборник № 102» 10.00, «Она и дьяволы» 11.30, 14.10, 16.50, 19.30 шактарда.

Телевидение

ИЮНЬ 20-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

6.30—«120 минута». 8.35 — Бут бембүүнүң допчулалы. 9.05 — Аллы сериалыг уран-чечен телефильмнин баштайгы көргүзүү. «Өөрүшкүлер». 1-ги сериязы. 10.35— «Уран үүл мастерлери». ССРЭ-ниң улустуң артизи З. Быстрицкая. 11.50—12.00 — Медээлер. 15.30—Медээлер. 15.40—Эде тургустунуушкун прожектору. 15.50—«Чүлен болгаш чүге». 16.20 — ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Днищевтиң концерти. 16.50 — «Мен, сен база бис шуптуу». 17.35 — Док. телефильмнин баштайгы көргүзүү. 18.05 — И. Штраус. Концерт. 18.15 —Бут бембүүнүң допчулалы. 18.45—Силер-биле сүмележип турган... «Будуруллеңнин эдилекчизи—коллектив». 19.30 — «Өөрүшкүлер». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. 21.00—«Ye». 21.35—Эде тургустунуушкун прожектору. 21.45 «Сес дилеп тур мен». Г. Бакланов чогаалчының чугаазы. 22.00 — Операга ынактар клуву. 23.00 —Бүгүн делегейде. 23.10—23.45 — «Андрей Рублев». Телефильм.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20—Россияның алдарлыг кижилери. «Гоголь». Эртем-тайылбырлыг фильм. 8.50 — Демир-орук ажылдакчыларының Культура бажыныың камерлиг ниити ырының концерти. Свердловскиден дамчыдыыга. 9.15— Орус чугаа. 9.45 — Композитор болгаш дирижёр Г. Мустя. 10.25 — «Ургаларга диригамытаннар дугайында». 10.55 — «Бойдус-биле дүүштүр». Чер-биле бакташтайн. 11.15 — «Хөглүг карусель». 11.45 — «Сакен дугайында сес». 12.45— «Ыныс мен. Манап чор мен. Лена». Уран-чечен фильм. 14.00 — Медээлер. 14.10 — Телефильм. 15.05—16.35 — «Эгелекчи». Уран-чечен телефильм. 18.05—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15—Ургларга фильм. 18.40 — «Найырал—Найрамдал». Тыва АССР-де Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймактың хүннериниң киржикчилери-биле ужуражылыыр. 19.15 — «Азия төвү». Үндүрүлгеде: Медээлер. «СЭКП ТК-ның Тезистериниң утказы». «Амыдыралдың арага иннес хемнерин бадыткаан». 19.45— Медээлер. 19.55 — Чарлаллар.

МОСКВАДАН

20.00— «Тамчыктыг удунар, чаштар». 20.15 — Реклама. 20.20 — «Бүгүдеге болгаш кижи бүрүзүнге», Советтерге бүрүн эрге-чагырганы эгидер. 20.50 — Док. фильмнин баштайгы көргүзүү. 21.00—«Ye». 21.35 — Эде тургустунуушкун прожектору. 21.45 —«Удур сөгүг». Уран-чечен фильм. 23.05 — Бут бембүүнүң допчулалы. 23.35—00.10 — Фильм-концертин баштайгы көргүзүү.

ҮШКҮ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.05—Медээлер. 18.15 — «Совет Эвилединиг бараан боон тур мен!». 19.15— «Делегей панорамазы». 20.00—20.15 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!».

Адрезивис: 667000 Кызыл хоорай, Красноармейская кудумчузу, 100.

ШЫНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ:

КИЛДИСТЕРНИН: партийжи амыдыраа кылдызының 3-36-82, совет тургузуг кылдызының 3-37-11, улетпур кылдызының 3-36-73, чагаа кылдызының 3-39-03, культура кылдызының 3-39-15, көдээ ажыл-агый кылдызының 3-41-16, социал айтырыглар кылдызының 3-41-23, корректорларның 3-37-11, бухгалтериянын 3-43-41. Солун кеңбейн барганда 2-32-75-ке долгаар.

Чылда 300 катап үнер. Хемчээли 2 парлага аналаа. Тиражы 24637 экз. Солунуң индексизи 54241.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садынын херектериниң галазы-биле куруне комитединиң типографиязы, Кызыл, Щетинкин биле Красноармейско кудумчузу, бажың № 1.

Чагыг № 148. ТС—00497.